

var knyttet til kanaler og-niveauer i den danske del af tv-landskabet. Det fremgår, at de private kanaler stod for 34% og de offentlige for 66% af udbudet fra danske kanaler, men i forbruget af dette udbud øges den offentlige del væsentligt og den private halveres i forhold til andelen af udbudet. (Det samme forhold er endnu mere markant ved en tilsvarende sammenligning mellem den danske og udenlandske del i hele tv-landskabet). De offentlige kanalers andel af forbruget fra de danske kanaler var altså 83% i 1994. DR og TV 2 havde omtrent samme andel af udbudet, medens TV 2 havde en væsentlig større andel af det samlede forbrug end DR.

De sidste to søjler i denne del af tabel II (før den dobbelte linie) viser fordelingen af udbudet og forbruget af dansk produceret tv. Da de offentlige kanaler svarede for 84% af dette udbud, men 92% af forbruget, synes seerne at have haft en større præference for det dansk producerede tv, der vistest i de offentlige kanaler end i de private (TV3). En anden mulig tolkning er naturligvis, at der var en større præference for de private kanalers udenlandsk producerede udbud end for de offentlige kanalers udenlandske udbud. Under alle omstændigheder synes der at være tale om en bemærkelsesværdig forskel.

DR sendte 47% og TV 2 37% af det dansk producerede udbud i 1994. I forhold til fordelingen af forbruget viser det, at kvalitet i seernes opfattelse med sikkerhed ikke kun handler om nationalitet. Forskellene i udbudets sammensætning på programkategorier var begrænsede, det betyder enten, at disse forskelle var væsentlige for seernes valg, eller også er det en påmindelse om, at det er en begrænset del af kvalitetsdimensionerne, der kan opfanges i en undersøgelse af denne type, der ikke inddrager fx udsendelsernes »æstetik«, sendefladens opbygning, udsendelsernes rytme og meget andet.

Det er under alle omstændigheder bemærkelsesværdigt, at TV 2 (her inklusive regionerne) med en langt mindre del af den danske produktion opnåede en langt større del af forbruget af dansk tv end DR.

De to sidste søjler er som nævnt af en anden karakter end de foregående i tabel II. De viser den danske producerede andel af kanalernes (-niveaurnes) udbud og forbruget af dette udbud. Der var en betydelig forskel mellem niveauet for den danske andel i både DR's udbud og (især) forbrug og for de resterende dele af tv-landskabet. TV

2 (og især de private kanaler hvor der er tale om skøn) trækker niveauet for den dansk producerede andel ned i både udbud og forbrug.

Noter

1. Oversigten er baseret på en langt mere detaljeret rapport udarbejdet til medieudvalget om samme emne for perioden 1985-1995 (Sepstrup, 1995). Rapporten forventes udgivet af medieudvalget i efteråret 1995. Af hensyn til omfanget henvises i betydelig udstrækning til nærmere dokumentation i denne rapport.
2. En fuldstændig beskrivelse af tv-landskabet frem til 1995 findes i Sepstrup (1994).
3. Denne fastlæggelse skyldes, at nogle kanaler, der traditionelt opfattes som udenlandske, også (men sekundært) er rettet mod danske seere i den forstand, at de forsynes med danske undertekster. Afgrænsningen er en anelse diffus, men formodentlig i overensstemmelse med almindeligt sprogbrug og tilstrækkelig for en fælles opfattelse af begrebet. En alternativ fastlæggelse af »danske kanaler« er kanaler, der er underkastet dansk lovgivning. Denne mulighed ville pt. udelukke TV3/Danmark, der medregnes som dansk kanal. En fastlæggelse af »danske kanaler« som kanaler, der sender på en dansk sendetilladelse, ville medføre, at fx kanaler som ZTV og Kanal 6 er danske og TV3 udenlandsk, hvilket pt. ville være juridisk korrekt, men substantielt forkert og næppe i overensstemmelse med 'almindelig opfattelse'.
4. Se Sepstrup (1994) for en nærmere beskrivelse og begrundelse for kategoriseringen.
5. Se Sepstrup (1995) og især (1994) for en nærmere redegørelse.
6. TV 2 koder ikke programmerne så detaljeret som DR i denne sammenhæng.
7. Se Sepstrup (1994), hvor også begrebet kommercialiseringsgrad fastlægges.
8. En kort karakteristik findes i Sepstrup (1995).

Litteratur

- Nielsen, Alexander, P. (1995): *Statistik over programudbudet samt programforbruget fordelt på programtyper samt produktionshjemland for DR, TV 2 og TV3*, Tabelværk fra TV-Medieforskningen, DR, København. 157 s. (Upubliceret).
- Sepstrup (1994): *TV i kulturpolitisk perspektiv, 1954-94*, KLIM. Århus, 397 s. (I 1994-udgaven er titlen fejlagtigt anført som »Tv i kulturhistorisk perspektiv«)
- Sepstrup, Preben (1995): *Udenlandsk tv -udenlandske TV-kanaler og TV-programmer i det danske medielandskab*. Medieudvalget. Statsministeriet.

Preben Sepstrup er docent ved Handelshøjskolen i Århus.

Öffentlichkeit, offentlighed, espace public, public sphere

Af Finn Frandsen og Søren Kolstrup

Denne oversigtsartikel fortæller om nogle europæiske medieforskeres tidsforskudte reception af Jürgen Habermas' begreb om den borgerlige offentlighed. Artiklen undersøger, hvordan man i Danmark, Frankrig og England har anvendt begrebet i forskningstraditionerne og hvilken betydning man kan tillægge den tidlige forskydning, når man tager i betragtning, at der i 1980'erne er sket afgørende ændringer i medieaktørernes og -forskernes holdning til det (post)moderne samfund.

1. Introduktion

Formålet med denne artikel er at studere medieforskernes reception af Jürgen Habermas' begreb om (borgerlig) offentlighed i tre forskellige lande og på tre forskellige tidspunkter: i Danmark i begyndelsen af 70'erne, hvor *Strukturwandel der Öffentlichkeit* bliver tilgængelig i norsk oversættelse (1971), i Frankrig i slutningen af 70'erne, hvor Habermas' værk udkommer på fransk (1978), og endelig i Storbritannien og USA, hvor det først bliver oversat til engelsk med næsten tredive års forsinkelse (1989). Der er kort sagt tale om en forskudt receptionshistorie (i såvel geografisk som historisk forstand), hvor et begreb anvendes, videreudvikles eller kritiseres med udgangspunkt i forskellige nationale teoretiske traditioner.

Det skal understreges, at vi ikke vil inddrage den senere udvikling i Jürgen Habermas' filosofiske forfatterskab – først og fremmest udarbejdelsen af den store *Theorie des kommunikativen Handelns I-II* (1981) og det efterfølgende arbejde med en diskursetik – selv om det både er muligt at betragte *Strukturwandel der Öffentlichkeit* som en forløber for dette filosofiske hovedværk og at reformulere begrebet om (borgerlig) offentlighed i lyset af det.² Habermas' sene forfatterskab forbliver på et rent filosofisk plan, hvor den konkrete, historiske dimension og den tværvideenskabelige tilgang forsvinder til fordel for mere abstrakte (sprogfilosofiske) prin-

cipper (se f.eks. McCarthy 1992, Benhabib 1992 og Hohendahl 1992).

Vi har også valgt at se bort fra den tyske reception af offentlighedsbegrebet, herunder Habermas' egen reception af sit begreb. Hvad angår Habermas selv, så har han ikke på noget tidspunkt foretaget en indholdsmæssig revidering af *Strukturwandel der Öffentlichkeit*, selv om han uden tvivl har haft lejlighed til at gøre det i forbindelse med de mange genudgivelser.³ Hvad angår den interne tyske reception, så er den ganske vist forskudt i historisk, men ikke i geografisk forstand. Dermed er ikke sagt, at den så ikke er relevant, for det er den naturligvis; men det interkulturelle perspektiv på teorien – et perspektiv, der har haft vores særlige interesse – er af gode grunde fraværende.⁴

Den forskudte historie om receptionen af offentlighedsbegrebet i Danmark, Frankrig og de angelsaksiske lande rejser flere væsentlige spørgsmål:

– Hvordan har man anvendt den problematik, som Habermas udvikler (»en kategori i det borgerlige samfund«), inden for de tre (sæt af) nationale forskningstraditioner (underforstået at der ikke blot er tale om et simpelt »oversættelsesproblem«⁵)?

– I hvilket omfang har man blot appliceret eller tværtimod videreudviklet og kritiseret Habermas' begreb og tilgang?

– Og hvilken betydning skal man tillægge selve den tidlige forskydning, når man tager i betragt-

ning, at der i 80'erne er sket et vigtigt omslag i de sociale aktørers holdning (inklusive medieforskeres) til medierne og det (post)moderne samfund?

For bedre at kunne karakterisere receptionen af begrebet om (borgerlig) offentlighed har vi opstillet en *to-delt analysemodel*:

1) *sammenligningspunkter* (udvalgt med udgangspunkt i Habermas' bog): *metoden* (den på én gang historiske og sociologiske, dvs. tværvideenskabelige tilgang), *objektet* (den borgerlige offentlighed), dette objekts *status* (historisk virkelighed eller ideal? enhed eller flerhed af offentligheder?), *perioden* (den borgerlige offentligheds storhedstid (kpt. 1-4 i *Strukturwandel*) eller forfald (kpt. 5-7)? moderne nostalgi eller postmoderne accept?)

2) *receptionsformer* (opstillet med udgangspunkt i den udvalgte litteratur om emnet): *ren applikation* (uden kritik af Habermas' model), *intern kritik* (eller videreudvikling af modellen), *ekstern kritik* (eller overskridelse af modellen).

Det er næppe nødvendigt at fremhæve, at vi med det antal sider, vi har fået stillet til rådighed af *MedieKulturs* redaktion, ikke kan eller har villet opstille en udtømmende oversigt. Som det fremgår af bibliografien til sidst i artiklen, har vi allerede måtte inddrage en stor mængde litteratur for at kunne give artiklen dens nuværende form. Vi er dog overbeviste om, at vi med vores to-delte analysemodel – med kombinationen af sammenligningspunkter og receptionsformer – vil være i stand til at indfange, ikke alene nogle karakteristiske træk ved receptionen af offentlighedsbegrebet i Danmark, Frankrig og de angelsaksiske lande, men også nogle mere generelle udviklingslinier i medieforskningen.

2. Habermas i Danmark: mellem politik og pædagogik

Strukturwandel der Öffentlichkeit blev oversat til norsk i 1971, og efter 1973 blev den i nogle år en af universitetsvenstrefløjens must'er. 70'erne, 68'ernes store tid, var i deres begyndelse præget af en helt ekstraordinær import og fornyelse af tankegodset på universiteterne. Og fornyelsen var mere end tiltrængt. De af os, der kan huske klimaet på universiteterne før de sene 60'ere, mindes stadig den døende positivismes metode- og perspektivløshed. Det eneste modspil til positivismen på humaniora var den kulturradikale tradition, der langt op i 60'erne var ret marginal. I mellemprioriden – ind-

til den neomarxistiske »politiske korrekthed« slog igennem – var der en fantastisk grøde i det teoretiske arbejde.

Omkring 1970 ankommer den franske strukturalisme og Frankfurterskolen, der egentlig var et højest umage par, som en styrkelse af den kritiske universitetsfløj. Det afgørende er imidlertid fornyelsen, ikke om det er Habermas eller Greimas, der bliver brugt, eller om det var muligt at få dem til at trække på samme hammel.

Det var dengang, da unge lærere og de studerende skrev kollektive bøger (om tegneserier, om Søndags-BT, om fortælleteori osv.) inden for et politisk-pædagogisk projekt, der havde til formål at demaskere massekulturens ødelæggelse af vores bevidsthed. Nogle af de kollektive arbejder blev milepæle i dansk humanistisk forskning og andre ikke. I de fleste tilfælde drejer det sig om empiriske og/eller historiske analyser af medietekster set i et helhedsperspektiv. Politisk økonomi og kritisk teori kunne give analyserne en økonomisk og social forankring, og strukturalismen kunne give præcise analyse- og fortolkningsmetoder. Men der manglede på en vis måde et element, der kunne forbinde den økonomisk-soziale-politiske viden og dennes helhedsperspektiv med de præcise tekstanalyser. Her virker det (men det er kun en hypotese), som om *Strukturwandel* kom ind i billedet som en legitimering af projektet ca. midt i 70'erne.

Bogen tilførte en historisk dimension, som forklarede dannelsen og udviklingen af massekommunikationen, hvis begyndelse så godt nok blev sat lig med meningspressens begyndelse. Og bogen gav en historisk forklaring på – eller den kunne bringes til at give en sådan forklaring – at vores erfaringer er opdelt og splittede og falder i fire delsfærer, *intimsfæren*, *socialsfæren*, *den kulturelle offentlighed* og *den politiske offentlighed* – med vandtætte skodder imellem.

60'er- og 70'er-oprøret var i dets egen selvforståelse også et opgør mod vores erfaringsverdens opsplittethed. Det forklarer, hvorfor den klassiske offentlighed blev den model, man prioriterede, og ikke de sidste kapitler i *Strukturwandel*. Den klassiske model blev på sælsom vis et ideal og en universalnøgle.

Vist blev Habermas da også kritiseret i 70'erne, bl.a. i Pittelkow (1979), vel især for at forsøge at restaurere den klassiske model som historisk realitet på et tidspunkt, hvor den er død. Man fandt, at Habermas var for bundet til den borgerlige selvforståelse i offentlighedsbegrebet. »Hans kritiske

position – og dermed kan man sige hans emancipationsforestillinger – bevæger sig altså ikke ud over disse forudsætninger« (Pittelkow 1979, 338). Hvad der næsten var værre: Habermas centrerer sin bog om den borgerlige offentligheds opståen og dens forfald; derved skulle han have set bort fra dannelsen af andre offentligheder, f.eks. arbejderklassens offentlighed (se f.eks. Pittelkow 1979, 339). Det måtte klart være en anstødssten for 70'ernes politisk-pædagogiske projekt. Da Negt & Kluge (1972) blev oversat tre år efter *Strukturwandel*, kunne det til dels opfattes som en løsning på utilstrækkelighederne i bogen. Habermas blev også kritiseret for at være upræcis med hensyn til offentlighedsbegrebets status: drejer det sig om en model for den borgerlige selvforståelse i det 18. århundrede? Er offentligheden en model for beskrivelsen af samfundets funktionsmåde? Eller blev den via sin normative gennemslagskraft en historisk realitet? Sammenfattende må man nok sige, at kritikken af Habermas går på hans idealisme, som var en større anstødssten dengang end den ville være det i dag.

Hvilken opfattelse af offentlighedsbegrebet man end anvendte, var det imidlertid et fremragende værktøj til konkrete medie(historiske) analyser som f.eks. den store undersøgelse af venstrepressen i forrige århundrede (se Mortensen 1981). Bøndernes sociale organisering (produktionssiden), bøndernes politiske organisering (herunder medierne), deres kulturelle organisering – alle kategorier fandt en rubrik hos Habermas. Venstrepressens opståen hører epokalt til i offentlighedens forfaldsperiode (altså *Strukturwandel* kpt. 5-7); men da venstrepressens opkomst ikke ligefrem virker som et forfald, går beskrivelsen af denne presse ud fra den klassiske model, der var et fremragende pædagogisk redskab, klar og letforståelig, som den fremstår i skikkelse af et skema med sine fem kasser (de fire allerede nævnte delsfærer samt statsmagten). Den kunne forklare, at vores erfaringsverden er opsplittet (se bl.a. Mortensen 1975, 268ff). Den klassiske model kunne så stilles op som en lov. Der var tretten overtrædelser af sfæregrensene i Mortensen (1975, 272ff), i Mortensen & Møller (1977, 19ff) og Mortensen (1977, 306) – tretten lovbrud, hverken færre eller flere! Ser man disse tretten brud i den klassiske offentligheds lys, er de klare. Men de kan ikke ses ud fra »forfaldsperioden«, fordi den er kendetegnet ved omstruktureringer og brud.

Det skal tilføjes, at brugen af den klassiske mo-

del – også om nutidige fænomener – i visse tilfælde kan være fuldstændig legitim og ikke-anakronistisk. I Mortensen (1975), der jo netop handler om udtryksfrihed, er der en lang debat om retssystem og ytringsfrihed. Debatten henviser hele tiden til de juridiske principper om den personlige ukrænkelighed, der netop blev knæsat som princip i den klassiske offentligheds storhedstid.

Der findes meget få tekster, der udelukkende har Habermas som tema – Pittelkow (1979) kan med lidt god vilje opfattes som en undtagelse. De fleste tekster, der diskuterer Habermas, er studier eller afhandlinger, hvor principper fra *Strukturwandel* fungerer som teoretisk skelet, en anvendelse af Habermas, der er i nøje overensstemmelse med det politisk-pædagogiske projekts ånd. Hvad enten det drejer sig om en tekst om venstrepressens opståen (Mortensen 1981) eller en fremstilling af kunstens vilkår under det nazistiske Tyskland (Fausing 1977), så medfører brugen af den klassiske model en beskrivelse af medierne, som egentlig nærmer sig det ahistoriske. Således stiller Fausing først den klassiske model op (Fausing 1977, 156) som en ramme for klassekampen og inddrager Negt og Kluge for at forklare udviklingen mod de totalitære styreform i Europa i mellemkrigstiden. Men uden at gå ind på offentlighedens udvikling.

Bang (1977) bruger begrebet modoffentlighed, men lader det stå hen som et selvforklarende begreb og bruger så i øvrigt de allerede omtalte tretten brud på offentligheden til at strukturere sin beskrivelse af nye tendenser i dansk kultur. Så selv om den klassiske model kritiseres, bliver den i realiteten ikke ændret eller videreudviklet op gennem 70'erne, og den manglende bearbejdelse bliver på sæt og vis legitimeret ved brugen af Negt og Kluge.

Tiden var nok ikke til nye teoretiske gennemarbejdninger og videreudviklinger af offentlighedsbegrebet og dermed heller ikke til en diskussion af forfaldstemaet. Blot det at få importeret det nye tankegods var en præstation for den forholdsvis begrænsede gruppe unge forskere, der var tale om. Projektet levede ikke de få aktører den nødvendige tid. Problemet afsløres egentlig indirekte af Pittelkow (1979) i noget, der kan minde om en fortællelse. Efter en kritik af Habermas' historiesyn siger han:

»Men så afgørende denne begrænsning (i Habermas' historiesyn) er, så betyder den ikke, at Habermas' historiske rids må kastes på møddingen. Det, der faktisk står, giver under alle omstændigheder

nogle meget værdifulde indblik i, hvad man kan kalde den samfundsmæssige organisering af massekommunikationen. *Hvad der ligger herudover, må man så hente andetsteds*« (Pittelkow 1979, 326 – vores fremhævning).

Altså ikke videreudvikle selv, men hente hos andre, f.eks. Negt og Kluge.

Faktisk fik den klassiske offentlighedsmodel en skæbne, der minder om tre andre modeller: Greimas' aktantmodel, Greimas' semiotiske firkant og Lévi-Strauss' mytemodel. I alle fire tilfælde har vi en fremstilling af meget komplekse størrelser i form af en skematisk model, der fik stor pædagogisk gennemslagskraft.

Den danske reception kan da resumeres således: det er den klassiske model, der er fremherskende, den bliver en norm for forskningen i Danmark, og den bliver en af hjørnestenene i universitetsvenstreføjens politisk-pædagogiske projekt – et projekt, som både kronologisk og i konception går forud for introduktionen af offentlighedsmodellen. I begyndelsen af 1980'erne har projektet tabt sin kraft i forbindelse med det ændrede politiske og teoretiske klima, og dermed taber også offentlighedsteorien sin styrke, uden at den bliver revideret eller forkastet. Samtidig eller lidt før skifter den danske medieforskning også sit tyngdepunkt, for nu er TV i fokus mere end noget andet medie. Og da der ikke er nogen mulighed for at inddrage offentlighedsbegrebet i TV-analysen uden at diskutere det til bunds, så træder det i baggrunden.⁶ Hvad Habermas selv havde at sige om TV i 1962 var ikke relevant i 1980, hvor medielandskabet i Europa havde ændret sig radikalt. Det er symptomatisk, at Mortensen, Poulsen og Sepstrups bog *Underholdning i TV* ikke på noget sted synes at inddrage Habermas. Så offentlighedsteorien lever videre i det skjulte og er til stede implicit (men også af og til eksplicit) i værker om massekommunikation. F.eks. så sent som i 1990 i Harms Larsens *Faktion som udtryksmiddel*, hvor den klassiske model præsenteres over fem sider (pp. 22-26) i en diskussion af et nutidigt fænomen: – TV's forskellige udtryksformer, mere end hundrede år efter at denne model er afgået ved døden.

I dag er Habermas igen kommet frem, nu især på baggrund af hans senere værker, men vi ser også, at PR-forskningen kan anvende både ældre og nyere tekster af Habermas. Det er åbenbart stadig for tidligt at smide begrebet ud. Og nu er det nok så meget kpt. 5-7 i *Strukturwandel*, der er sagen. Det,

der især er brugbart, er fremstillingen af de private interesseorganisationers indmarch i offentligheden, »offentlighedsgørelsen« af det private (Heltoft 1993, 23-26). Offentlighedsteorien står selvfølgelig ikke alene, man trækker på alle Habermas' senere værker, især på grund af legitimeringsproblemet, der er blevet et væsentligt emne i 80'erne og 90'erne.

Men ligegyldigt hvor meget eller hvor lidt PR-forskningen nu mener at kunne bruge Habermas' offentlighedsbegreb, så gentager historien fra 70'erne sig: Habermas er kun et element i et projekt, en hjælpedisciplin kunne man sige. Ikke desto mindre beskriver Heltoft – formodentlig helt uden kendskab til Bernard Mièges parallelle fremstilling⁷ – offentlighedsbegrebet med disse ord: »Det stadigvæk bedste og *uomgængelige* bud på en teori om offentlighedens historiske institutionalisering er Habermas' teori om offentlighedens strukturforvandling« (Heltoft 1993, 23).

Det er vel symptomatisk, at Medieudvalgets udrædninger (sommeren 1995) ikke inddrager Habermas. Klaus Bruun Jensens *Borgerlige ord om modtagernes perspektiv på nyhedsmediernes i den demokratiske proces* har nok Habermas (1971) i litteraturlisten, men diskuterer faktisk ikke offentligheden ud fra noget, der ligner Habermas. Stig Hjarvards *Nyhedsmediernes rolle i det politiske demokrati* (1995) diskuterer offentlighedens funktioner og er derved langt inde på Habermas' »område«, men uden at begrebet egentlig defineres, og uden at Habermas nævnes i litteraturlisten. Det sidste er egentlig ret så forbausende, når man tager i betragtning, at Hjarvard i andre tekster fra 1994 og 1995 faktisk diskuterer offentlighedens forfald med en eksplicit reference til Habermas, en gennemført kritik af Habermas' ideal om den interpersonale debat som offentlighedens tyngdepunkt og med en opfattelse af den moderne offentlighed som et system af deloffentligheder med forskellige kommunikationsformer (Hjarvard 1994, 192-193).

3. Habermas i Frankrig: videreudvikling og overskridelse

Mens det intellektuelle universitetsmiljø i Danmark og resten af Norden i begyndelsen af 70'erne var i forholdsvis nær kontakt med det tilsvarende tyske miljø og lod sig inspirere direkte af Frankfurterskolen og den tyske rekonstruktionsbølge inden for marxismen, var situationen en helt anden i Frankrig. For det første havde man andre teoreti-

ske konjunkturer inden for samfunds- og humanvidenskaberne (først og fremmest strukturalismen, der blev en vigtig teoretisk katalysator i 60'erne). Og for det andet havde man sine egne »kritiske teorier«, først Sartres eksistentiale marxisme og sidenhen Althussers strukturelle marxisme, Foucaults historiske institutionsanalyse og Bourdieus teori om *la distinction*.⁸ Dette er i alle tilfælde en del af forklaringen på, hvorfor ikke alene Habermas' værker, men også værker af de ældre Frankfurter-repræsentanter først bliver tilgængelige i fransk oversættelse og inddraget på et ret sent tidspunkt. Horkheimer og Adornos *Dialektik der Aufklärung*, samme forfatteres *Traditionelle und kritische Theorie* og Habermas' *Strukturwandel der Öffentlichkeit* bliver udgivet på dansk og norsk i henholdsvis 1972, 1970 og 1971, men først på fransk i 1974 og 1978.

Den franske reception af *Strukturwandel* og offentlighedsbegrebet er snarere karakteriseret af diskussioner af begrebets implikationer og status end af anvendelser af det i forbindelse med empiriske studier. Den franske reception af Habermas er således meget forskellig fra den danske – såvel kvalitativt som kvantitativt. Men de to receptioner har ikke desto mindre ét fælles punkt: de, der læste Habermas, da *Strukturwandel* blev oversat i henholdsvis 1971 og 1978, blev fra første færd fanget ind af bogen og gav sig til at forske i offentlighedens transformationer (se Bautier 1992). Det var ikke kun Miège, der fandt Habermas »uomgængelig«; mange fik noget nær en åbenbaring ved første læsning: »Et værk som blændede mig, og hvor jeg havde fundet ledetråden i [mit] arbejde«, skriver Quéré om sin afhandling om lokalmedier (Louis Quéré i Haye 1984, 178).

Den franske forskning har arbejdet meget på at videreudvikle eller ligefrem overskride offentlighedsbegrebet. Den klassiske offentlighedsmodel betragtes frem for alt som en historisk reference med en begrænset normativ styrke. Franskmændene synes derfor især optaget af at forny hovedideerne i kpt. 5-7 i *Strukturwandel*, dels fordi samfundet og medierne har udviklet sig siden 1962, dels fordi Habermas' teoretiseringer i de tre sidste kapitler allerede i 1962 virkede mindre overbevisende. Også franskmændene har haft problemer med at sluge den moraliserende tone.

For nogle franskmænd er Habermas for stærkt knyttet til Oplysningstidens værdier (Miège 1989, 106). Som i Danmark finder mange, at offentlighedsbegrebets status er fluktuerende: drejer det

sig udelukkende om et ideal, en selvforståelse, eller drejer det sig om noget helt andet? (se Salaün 1989 eller Quéré 1982).

Ifølge Miège må forskningen søge at undgå to fælder: teorien om refeudaliseringen og idéen om perverteringen af offentligheden. Man skal derimod tilpasse og omdanne begrebet. Miège stiller to betingelser for dette arbejde: forskeren må forstå offentligheden som et konfliktområde, og han eller hun må opgive enhver teori om manipulation eller sammensværgelse (Miège 1989, 164).

Miège bruger ofte det franske begreb *dispositif* (»ordning, struktur«) i sin beskrivelse af de nye »kommunikationsrum« som f.eks. den politiske kommunikation (partikommunikation) eller den statslige og/eller (amts)kommunale information og kommunikation. Det er derfor muligt at lave en beskrivelse af mediernes funktionsmåder i dag uden at gå i en detaljeret diskussion af offentlighedsbegrebet – eller rent ud ved at forkaste det (jvf. også Medieudvalgets brug/jikke-brug af Habermas). Men en sådan forkastelse er næppe acceptabel for de fleste forskere – herunder Miège selv. Godt nok svækkes begrebets forklaringsværdi af sprængningen af offentligheden og dannelsen af flere offentligheder; men opgiver man begrebet, får man problemer med at forklare f.eks. mediernes symbolske og identifikatoriske funktioner. Her tænker vi især på Louis Quérés teorier om en tredje symboliserende instans: offentligheden er ikke kun et rum for konfrontationer mellem argumentationer, men også et rum, der tillader borgerne at opfatte sig selv som en aktiv del af samfundet, dvs. hvor de kan skabe sig deres eget billede (Quéré 1982, 81). Quérés mål er fremfor alt teoretisk og ikke praktisk eller politisk: hvordan skal vi forstå interaktionen mellem det tekniske og det symbolske i kommunikationen? For at nå frem til en forståelse af denne interaktion gennemgår Quéré den kritiske litteratur omkring grundbegreberne i *Strukturwandel*. For Quéré er begrebet offentlighed dybest set en fiktion (Quéré 1982, 73 ff). Quéré går dermed længere end den danske kritik, der modstiller offentligheden som historisk realitet og/eller som borgerlig selvforståelse: »det drejer sig om at undersøge dens tilblivelse og dens særlige effektivitet (= offentligheden som normativ størrelse) og ikke om at opløse begrebet i den såkaldte virkeligheds ild« (Quéré 1982, 65). Faktisk er offentligheden mest »effektiv«, hvis den forbliver en ideologisk-normativ illusion! Quérés tanker, som mange afviser, har alligevel haft en ganske stor indirekte gen-

gemenslagskraft. De har udvidet offentlighedsbegrebets rækkevidde fra at være et element i det borgerlige demokratis selvforståelse til at blive en symbolsk-social kohærens faktor. Diskussionen kan følges op til de seneste numre af tidsskrifterne *Hermès* og *Réseaux* (se litteraturlisten til sidst i artiklen).

På et mindre teoretisk og mere empirisk plan er mange franske forskere enige om at give offentligheden en funktion som det, der skaber social kohærens og identitet. I Miège (1990) undersøger Isabelle Pailliant pressens og mediernes betydning for konstruktionen af borgernes identitet (som nationale samfundsborgere i 1800-tallet). Idet hun følger Haye (1984), undersøger hun populærpressens rolle i det 19. århundrede som »det medierende element mellem det lokale og det nationale« og den rolle, TV-aviserne har i dag som nationalt samlingspunkt (Miège 1990, 164-65).

En diskussion af mediernes rolle for dannelsen af den nationale identitet i forrige århundrede ville næppe give mening, hvad angår Danmark. Selv i fireblads-systemets og populærpressens gyldne tid omkring århundredskiftet var den nationale kohærens vel egentlig noget, der var givet for alle, før pressen overhovedet kommer ind i billedet. Efter 1864 var vi én nation.

Det er måske Salaün (1989), som tydeligst (og bedst) har undersøgt og videreudviklet offentlighedsbegrebet med henblik på en beskrivelse og en kritik af mediernes funktioner, og det er også ham, som har fremhævet styrken i den klassiske offentlighedsmodel: »den matrix, forskerne ræsonerer ud fra, er stadig den jakobinske model« (Salaün 1989, 48), dvs. den klassiske model. Går man ud fra denne model, kan det give en stærkt anakronistisk forståelse af mediernes rolle i dag. Det jakobinske i modellen er tanken om den (provisoriske) lighed mellem borgerne inden for offentligheden. »Hvad er egentlig på den ene side fælles for en parti- og opinionsavis fra det 19. århundrede, som kun blev læst af en håndfuld troende, og [på den anden side] læserne af *France-Soir* og *le Monde*, der trykkes i 100.000'er, og hvis redaktionelle valg i emner og behandling er så helt anderledes?« (Salaün 1989, 48). I en kontekst, hvor offentligheden er splittet op, er det fristende også for Salaün at forkaste begrebet. Men Salaün følger på dette punkt Habermas selv og forankrer begrebet i retsvidenskaben. Salaün baserer offentlighedsbegrebet på *l'ogivning i socialstaten* og det dermed forbundne begreb om kollektiv ansvarlighed. Der er ikke tale om noget forfald, offentligheden i det 18. århundrede og i

1880 er for forskellige til, at det giver mening at tale om forfald. Det, vi kan konstatere, er, at mens (socialt) ansvar i det 18. århundrede blev opfattet som en individuel sag, så er ansvaret i dag i vidt omfang blevet en kollektiv sag. Det betyder en ændret offentlighed. Det er i øvrigt i denne sammenhæng ret så interessant at sammenligne Salaün med Mortensen (1975) og dennes brug af den klassiske juras personbegreb som omtalt ovenfor.

I 1995 fortsætter produktionen af franske tekster, der diskuterer Habermas offentlighedsbegreb, mest markant med samleværket *L'espace public et l'emprise de la communication* (1995), redigeret af Isabelle Pailliant, og med nr. 17/18 af tidsskriftet *Hermès* med titlen »Communication et Politique«. Bernard Miège, der er bidragyder i begge publikationer, gør så at sige status over begrebet i artiklen »L'espace public, au-delà de la sphère politique«.

Begrebet bruges meget i Frankrig i dag (jvf. dets metaforiske form), men dets teoretiske status er stadig problematisk, bl.a. er der megen debat om den politiske offentlighed, som Miège ikke kan anerkende som den eneste offentlighed (omend Miège følger Habermas selv i, at den er den »centrale« offentlighed), specielt ikke i dag, hvor den nye teknologi udvider offentlighedens basis og samtidig medvirker til en yderligere fragmentering af den. Miège er her på kollisionskurs med den medieforskning, der er knyttet til CNRS (Centre National de la Recherche Scientifique), og som er klart politologisk i sin kurs (repræsenteret af f.eks. Wolton og tidsskriftet *Réseaux*), mens Miège selv tegner en mere kritisk-humanistisk linie.

Miège præsenterer i artiklen fire kommunikationsformer, som har præget offentligheden siden dennes dannelse – med det mål at få manet forfaldsspøgelset i jorden. De fire modeller er opstået i forskellige samfundsmæssige kontekster, men eksisterer ved siden af hinanden i dag:

– den gryende offentlighed og meningspressen (som i realiteten også omfatter partipressen i Frankrig, hvor presseudviklingen har været noget anderledes end i Danmark). Det er den klassiske model, som Miège nærmest giver realstatus, men som varierer fra land til land. Avis og læser indgår et diskuterende fællesskab, der ikke er fremmed for propaganda. Her tænker Miège bl.a. på den enøjede debat, vi i Danmark kender fra firebladsperioden;

– efter 1850 kommer den kommercielle massepresses epoke. Det er en presseform, som dukker

op samtidig med den parlamentariske republik (i Frankrig definitivt efter 1871). Pressen spiller en voldsom politisk rolle som forbindelsesled mellem parlament og lokale magtcentre (jvf. Pailliant 1990), og pressen er klart bundet til urbaniseringen. Det er også en presseform, hvor journalisterhvervet skiller sig ud fra forfattererhvervet (skellet er endnu ikke blevet skarpt i meningspressen);

– de audiovisuelle massemediers kommunikationsformer slår igennem henimod midten af det 20. århundrede. Der er skrevet meget om TV og dets betydning, men lidet om TV's betydning for offentligheden ifølge Miège. TV er snævert knyttet til reklamen og marketingstrategier, det lægger afgørende vægt på underholdning, det udviser en sammenblanding af genrer: information, argumentation og idéfremlæggelse trives dog dårligt sammen. Men ofte glemmer kritikken, at TV's vigtigste rolle er at være forum for befolkningens symbolske deltagelse i det offentlige liv og dermed skabe social kohærens. Et sådant udsagn ville næppe holde i et land som Danmark med et overvældende forbrug af transnationalt TV eller udenlandske programmer;

– den sidste form, som Miège lægger frem, er endnu ikke så dominerende som de audiovisuelle massemediers. Det drejer sig om de *almengjorte public relations' kommunikation*, en form, som man sjældent skiller ud fra de audiovisuelle massemediers. Men denne sidste kommunikationsform lægger i endnu højere grad end den tredje form vægt på konsensus; overalt søger denne kommunikation at få individer/forbrugere/samfundsborgere til at slutte op om fælles holdninger.

Miège – og hele den skole af forskere, der som ham er knyttet til forskermiljøet i Grenoble – ser med andre ord en klar linie i retning af en stadig mere konsensuel kommunikationsudvikling (i kontrast til den reelle samfundsudvikling?), men med store nationale variationer.

Som sagt eksisterer de fire kommunikationsformer i dag ved siden af hinanden eller over/under hinanden. Når mediebilledet ændrer sig, betyder det, at en kommunikationsform overtager dominansen – inden for rammerne af en opsplittet offentlighed. Nok taler Miège om ændring eller »kammen over«, men der er aldrig tale om bratte ændringer; selve overgangen til en ny dominans sker langsomt. Miège står på den franske Annales-skoles grund i sin historieopfattelse: de fundamentale ændringer i samfundet (strukturene – *la longue durée*) er underkastet en anden tid end overfla-

defænomenerne (begivenhederne – *l'histoire événementielle*).

Eric Neveu gør i Pailliant (1995) status over forskningens brug af Habermas og ser en fare i, at Habermas bliver et mausolæum. Habermas' teorier bliver ikke længere underkastet afprøvninger i forhold til virkeligheden, men går en fremtid i møde, hvor en patenteret habermasologi enten vogter over den rette lære (sammenlign med marxismen i 70'erne) eller forfalder til en »rutinisering«, der ikke er uden en vis lighed med det, der skete for den klassiske model i Danmark sidst i 70'erne.

Den franske reception af offentlighedsbegrebet kan resumeres således: den franske forskning har ikke noget politisk-pædagogisk projekt og ser derfor den klassiske model som et historisk fænomen, der dog kan have fået en vis aktuell betydning via sin normative styrke. Det afgørende er imidlertid videreudviklingen af offentlighedsbegrebet, som især tager sit udgangspunkt i de utilstrækkeligheder, der karakteriserer kpt. 5-7 i *Strukturwandel*: offentligheden er splittet op i mange »rum«, som griber ind i hinanden. Offentligheden har fået udvidet sine funktioner, det er især de symbolske og identifikatoriske funktioner, der er centrale. Offentligheden er i dag (som i den klassiske periode) forbundet med det juridiske system. Det betyder, at offentligheden i Vesteuropa er knyttet til velfærdsstatens kollektive aftalesystemer.

4. Habermas i de angelsaksiske lande: en forsinket reception?

Det er måske for tidligt at tale om en reception i egentlig forstand af begrebet *public sphere* i Storbritannien og USA. Den er i alle tilfælde ikke lige så omfattende, og den har ikke været lige så længe som i Danmark og Frankrig. Og det er der en meget enkel grund til: Habermas' bog er som allerede nævnt i indledningen først blevet oversat til engelsk i 1989 under titlen *The Structural Transformation of the Public Sphere*. Og før 1989 har kun et mindre antal artikler og bøger anvendt og henvist til Habermas' model fra 1962 (se f.eks. Hohendahl 1982).

Hvorfor bliver *Strukturwandel* først oversat til engelsk så sent? Calhoun (1992, 5) anfører, at en af grundene til forsinkelsen var, at Habermas selv ønskede at revidere sin tekst på grundlag af nyere forskning i offentlighedens historie. Man afventede kort sagt udgivelsen af ny udgave af værket – en udgivelse, som aldrig kom. Stevenson (1995, 48)

reflekterer også over det mærkværdige i, at *Strukturwandel* er blevet oversat så sent, men finder det vanskeligt at forklare.

En anden forklaring kunne være, at man både i 70'erne og 80'erne har interesseret sig for fransk (og i visse tilfælde italiensk) teori i de angelsaksiske lande (ikke mindst Storbritannien). Med interessen for Althusser, Gramsci, Foucault, Tel Quel-folkene og fransk strukturalisme og semiologi (f.eks. Barthes) har der så at sige ikke været plads til Habermas.⁹

En tredje forklaring kunne være, at mens medieforskningen i Danmark og Frankrig etableres næsten samtidig med eller kort efter at *Strukturwandel* oversættes, så sker dette i USA og Canada på et langt tidligere tidspunkt, i det mindste hvad angår visse områder og metoder som f.eks. propaganda, politisk kommunikation (Lasswell), public relations (Bernays), indholdsanalyse (Berelson) og almen kommunikationsteori eller -sociologi (Shannon & Weaver, Innis, McLuhan og Grant).¹⁰

En helt fjerde forklaring kunne være, at man ligesom i Frankrig har haft sine egne teoretiske konjunkturer og »kritiske teorier«. I Storbritannien har man f.eks. den britiske kulturmarxisme (Raymond Williams), the Glasgow University Media Group og Birminghamskolen (Stuart Hall), og i USA har man f.eks. den radikale kulturliberalisme, dekonstruktion, pragmatisme og den såkaldte »identity politics« (etnicitet, multikulturalisme, feminisme, diskussionen om kanon), der går tilbage til 60'ernes borgerretsbevægelser. Som vi skal se, har disse paradigmer stor betydning for, hvordan receptionen af Habermas offentlighedsbegreb finder sted i Storbritannien og USA.

Er den angelsaksiske reception af Habermas' offentlighedsbegreb ikke særligt omfattende eller langvarig, så har de britiske og amerikanske forskere til gengæld været ganske flittige siden 1989. Allerede i forbindelse med udgivelsen af den engelske oversættelse arrangerede Craig Calhoun en stor kongres om Habermas og offentlighedsbegrebet på North Carolina universitetet i USA. Indlæggene på kongressen blev udgivet i bogform i 1992 med titlen *Habermas and the Public Sphere*, og de udgør en sand guldgrube, hvis man ønsker at danne sig en mere deltaljeret idé om angelsaksernes nye interesse for offentlighedsbegrebet. Flere tidsskriftssærnumre om Habermas har også set dagens lys, bl.a. *Social Text* nr. 25/26 (1990) og *Media, Culture and Society* vol. 15(4) (1993).

Den angelsaksiske reception vil selvfølgelig kunne drage nytte af alle de fordele, som en »forsinket« reception indebærer. Det er med teorier som med tekniske installationer: når de først én gang er blevet afprøvet og »børnesygdommene« er ovre, bliver man for alvor i stand til at vurdere deres brugsværdi. En ren applikation af Habermas' model (som i Danmark) bliver dermed automatisk en umulighed; det er kun intern eller ekstern kritik, der står tilbage som mulighed.

Hertil må føjes den udvikling, som de (post)industrielle eller (post)moderne samfund har været genstand for siden begyndelsen af 60'erne, en udvikling, der har haft stor indflydelse på medierne (og omvendt), og som har resulteret i to typiske holdninger: på den ene side en holdning, der hævder, at historien har gjort Habermas' teori mere relevant eller måske endda mere nødvendig end i 1962 – enten på grund af Habermas' tværvidenskabelige tilgang (Calhoun 1992, VII og 41) eller på grund af nationalstaternes gradvise forsvinden og den radikale transformation af den offentlige kommunikation (Garnham 1992, 361-362); og på den anden side en holdning, der hævder, at historien har gjort modellen forældet: den synes ikke længere at være tilstrækkelig smidig til at analysere massemediernes, kommunikationens og den politiske kulturs rolle i et massedemokrati (Fraser 1992, 111) eller et postmoderne samfund, der er opsplittet i flere offentligheder (Lee 1992, 417).

Hvis vi ser bort fra de historiske analyser, der kritiserer Habermas for at have idealiseret en liberal offentlighed, som i virkeligheden byggede på en række vigtige udelukkelser (af kvinderne, af visse sociale klasser osv.) (se f.eks. Landes 1988 og Ryan 1990), og hvis vi udelukkende koncentrerer os om forholdet mellem offentlighed og medier, må positionerne hos henholdsvis Nicholas Garnham (1990 og 1992) og Michael Warner (1990 og 1992) nævnes.

Garnham, der er tæt knyttet til den britiske kulturmarxisme, er enig med den kritik, som er blevet rettet mod Habermas' model. Som ivrig fortæller for det moderne projekt hævder han dog, at kernen i *Strukturwandel* stadig har værdi for studier af medierne og demokratisk politik, et synspunkt, der modsvares af hans øvrige anstrengelser for at gentænke mediepolitikken i Storbritannien.

Den store fordel ved Habermas' tilgang er ifølge Garnham, at den retter opmærksomheden mod »det uløselige bånd mellem institutionerne og den offentlige massekommunikations praksisser og institutionerne og den demokratiske politiks praksis-

ser« (Garnham 1992, 360), og at den undslipper dikotomien mellem et frit marked og statskontrollen.

Hvis den kommunikative handlen udgør den teoretiske og praktiske kerne i demokratiet, bliver det afgørende problem for Garnham at tilpasse Habermas' teori til massesamfundene, hvor de sociale og kommunikative relationer uundgåeligt medieres i tid og rum. Denne tilpasning implicerer, at man forlader en alt for simpel opfattelse af kommunikationen baseret på den mundtlige ansigt-til-ansigt-relation (som i Habermas' klassiske model).

Garnham forsvarer den universelle rationalitet og eksistensen af en »enkelt offentlighed« ved at inddrage den normative dimension af Habermas' teori i en meget skarp kritik af kulturel relativismen og den postmoderne pluralisme. I modsætning til Habermas leder han dog ikke efter en ontologisk gyldiggørelse af oplysningsprojektet i en universel pragmatik. Kun historien kan vise os, om det moderne projekt kan realiseres. Hans udgangsreplik har en ret pessimistisk tone: det moderne projekt er et tragisk, og ikke en utopisk vision. Han sammenligner offentligheden og demokratiet med den klassiske havestil: »et behersket jordlod midt i et hav af ikke-behersket natur (skæbnen), der altid er parat til at træde i funktion, hvis gartnerne slapper af et øjeblik« (Garnham 1992, 375).

Michael Warner, der tager sit udgangspunkt i amerikansk »identitetspolitik« (jvf. ovenfor), indtager en langt mere skeptisk holdning over for Habermas. Han interesserer sig især for det offentlige subjekts selvforhold, et forhold, der adskiller sig fra det personlige livs forhold. For ham er der tale om et spørgsmål af meget stor betydning, for så vidt at mange aktuelle politiske konflikter netop drejer sig om identitet og statuskategorier.

Warnham fremhæver, at der er en iboende modsætning i den klassiske offentlighedsmodel. Dens opståen i det 18. århundrede er knyttet sammen med en retorik og en ideologi om selvabstraktion (eller anonymitet), der forudsætter »et desinkarneret offentligt subjekt« (se Warner 1990, der indeholder en meget interessant analyse af den nye forståelse i denne ideologi af det skrevne som »publikation«). Men denne selvabstraktion forbliver utopisk, for selve abstraktionens logik privilegerer de ikke-markerede identiteter: mændene, de hvide, mellemlagene, det normale osv.

Derefter studerer Warner den klassiske borge-lige offentligheds udvikling mod en masseoffentlighed i det 20. århundrede: man fjerner sig fra

anonymiteten til fordel for nye »offentlige kropsbilleder«, hvor massesubjektet »genfinder« sin krop (en ny synlighed, en ny positivitet) i de kollektive identifikationer, som formidles af medierne og af forbrugerdiskursen. Selv om Warner ser en parallel mellem den »refeudalisering«, som Habermas beskriver, og det begreb om »egocrater«, som Claude Lefort har introduceret for at beskrive kroppenes nye synlighed, opfatter han ikke transformationen af offentligheden som forfald: »uroen og forvirringen i masseoffentligheden er ikke en korrupsion, som massemediernes kolonisering har indført. Det er en arv fra offentlighedens grundlæggende logik« (Warner 1992, 397).

Bidragene til det allerede omtalte særnummer af tidsskriftet *Social Text*, der er placeret på den amerikanske kulturelle venstrefløj, er et tydeligt eksempel på, at det er offentlighedens status, der sættes til diskussion. I centrum for bidragene står det, Bruce Robbins i sin indledning kalder den »uløste og måske uløselige spænding i begrebet om »offentlighed« mellem en stram, autoritativ enhed (offentlighed som mål for et universelt, kollektivt subjekts søgen eller en privilegeret kampplads) og en afslappet, komfortabel pluralisme (offentlighed som en kvantitet, der er spredt frit over mange irreduktibelt forskellige kollektiviteter)« (Robbins 1990, 4). Fælles for bidragene er også, at de alle afviser den nostalgiske idé om et forfald, hvad enten det beskrives som i Habermas' *Strukturwandel* eller som i Sennetts *The Fall of Public Man*. Der gælder i stedet om at udpege og vurdere de mange nye former for offentlighed, som er opstået i »de slemme nye dage«. Et eksempel på, hvilke overraskelser dette kan indebære, er analysen i Carpignano et al. (1990) af *talk shows* som en ny teknologisk medieret form for »public-ness« og forfatterernes opgør med den »konventionelle visdom«, ifølge hvilken massemediernes og ikke mindst TVer skyld i offentlighedens forfald. Alternativ forklaring: den politiske offentlighed er ikke i krise, fordi den er blevet et skuespil på TV; det er selve *skuespilsformen* (den strukturelle adskillelse af udførelse og tilskuere), der er i krise.¹¹

Særnummeret af *Media, Culture and Society* er ikke udelukkende helliget Habermas, men derimod forholdet mellem medier og samfundsteori i almindelighed. Sammen med Anthony Giddens præsenteres Habermas dog som den filosof og samfundsteoretiker, medieforskerne kan drage mest nytte af. Blandt bidragene er Peters (1992) så absolut det mest interessante i denne sammen-

hæng. Peters betragter *Strukturwandel* som intet mindre end en »arkæologi over de ideer og ideologier, som præger de almindelige praksisser og former for politik i massemediernes«. Men han hævder samtidig også, at Habermas' teori bygger på en problematisk forståelse af, hvad kommunikation er, og at Habermas med sin *mistænksomme holdning til repræsentation* i såvel politisk som æstetisk forstand bliver blind for de moderne »æstetiske repræsentative formers« offentlighedsskabende funktion. »'Kommunikation' for Habermas er en resolut sober affære. (...) 'Kommunikation' for Habermas er et apollinsk princip, et princip, der bygger på enhed, lys, klarhed, solskin, fornuft« (Peters 1992, 563). Idealet er – som allerede omtalt tidligere – den umiddelbare samtale mellem ligemænd i en lokal livsverden; et ideal, der ligger langt væk fra massemediernes verden. Begrænsningerne i Habermas' teori ligger i dens »protestantisme«: »En mere katolsk opfattelse af (masse)kommunikationen, der værdsætter såvel dens glørværdigt støjende som dens sobert informative kvaliteter, kunne gøre Habermas' kommunikationsteori endnu mere nyttig for dem, som teoretiserer over mediernes demokratiske rolle« (Peters 1992, 567).

Det er af gode grunde ikke nogen nem opgave at sammenfatte den angelsaksiske reception af offentlighedsbegrebet. Vi bliver nok nødt til at vente nogle år endnu, før de store fortolkningslinjer begynder at træde frem. Stevenson (1995, 56-74) giver dog, hvad man kunne kalde for en foreløbig sammenfatning af den angelsaksiske reception af Habermas' værker i almindelighed og *Strukturwandel* i særdeleshed. Sammenfatningen, der har hovedvægten liggende på manglerne ved Habermas' analyse af den moderne kultur, omfatter fire kritikpunkter:

1) Habermas koncentrerer sig for meget om produktionen og indholdet af de kulturelle former. Han overser kort sagt *receptionen*, ikke mindst »almindelige menneskers« reception af populærkulturen, der ikke nødvendigvis foregår på samme måde som hos akademikerne, der er (ud)dannet inden for en litterær kultur (jvf. Bourdieu om den »skolastiske fejlslutning«);

2) i sin redegørelse for massekulturen viderefører Habermas den gamle marxistiske tese om en *herskende ideologi*. Dette fører til en overvurdering af massemediernes rolle i reproduktionen af asymmetriske sociale relationer via en hegemonisk diskurs. Man kan heller ikke med denne tese forklare, hvorfor de moderne kulturmønstre er så forskel-

lige, som de er; offentligheden eller publikum er en langt mere ideologisk ustabil konstruktion, end Habermas forestiller sig;

3) Habermas' teori om *refeudaliseringen* af offentligheden og hans påstand om, at den rationelle offentlighed er blevet erstattet af et skuespilsamfund, er for overdrevet pessimistisk (i det mindste set i en britisk historisk kontekst);

4) Habermas' forståelse af mere *globale og lokale offentligheder* er for begrænset. Årsagen til dette er, at Habermas tager sit teoretiske udgangspunkt i nationalstaten, hvorved han nødvendigvis må overse dannelsen af såvel nye globale som nye lokale offentligheder. Den »gode, gamle« borgerlige offentlighed er på én gang for lille og for stor i forhold til denne dobbelte udviklingsproces i den moderne kultur, hvor nationalstaterne har en mere prekær status end tidligere.

5. Afsluttende bemærkninger

I Danmark er der en solid tradition for, at politik og pædagogik, på trods af 70'ernes teorier om de opsplittede livserfaringer, hænger sammen, og at grænserne mellem det pædagogiske, det politiske og det religiøse enten er flydende, eller at de tre områder forudsætter hinanden. Det går tilbage til Oplysningstiden, det var Grundtvigs særlige tegn, og det var basis for bøndernes organisationsmåde i forrige århundrede. Det var/er en symbiose, som ikke har været uden spændinger (skoddedannelser), men den konstruktive interaktion mellem politik, pædagogik og kultur har trods alt været fundamental for udviklingen i Danmark helt tilbage til Rewentlowernes og Bernstorffernes reformer. 70'ernes venstreorienterede projekt er en videreudvikling af århundredskiftets politisk-pædagogiske projekter. Kun har samfundets almene sækularisering neddæmpet den religiøse dimension, selv om religiøs tænkning uden Vorherre i høj grad var venstrefløjens varemærke i 70'erne. Det er dette felt, oversættelsen af *Strukturwandel der Öffentlichkeit* dumper ned i, endda som videnskabelig garant for den utopiske drøm om det ikke-opsplittede liv, om totaliteten, en drøm, der er udpræget religiøs.

I Frankrig var og er en sådan brug af Habermas en umulighed. Frankrigs smertefulde indre politiske og sociale udvikling har været en anden. Den politiske frigørelse er gået via en total adskillelse af stat og religion, og det har møntet sig ud i, at det pædagogiske rum, det offentlige skolevæsen officielt (og også i høj grad reelt) ikke giver plads til

politik og religion: politiske og religiøse symboler er forbudt i den offentlige skole. Der er ingen virkelig tradition for politisk-pædagogisk tænkning på venstrefløjen. De klare koblinger mellem felterne er formodentlig forbeholdt protestantiske – og specielt lutheranske lande. Maj 68 i Frankrig kunne ikke munde ud i et konsistent politisk-pædagogisk projekt, som det faktisk skete i Danmark. Så da Habermas endelig blev oversat i Frankrig, blev han et debateme i forskningskredse. Herved undgik *Strukturwandel* at forsvinde, som det skete i Danmark, da projektet sivede ud sidst i 70'erne og blev erstattet af kommissionsbetænkninger, udredninger og rapporter.

Skal vi endelig til sidst vende tilbage til vores to-delte analysemodel, så har det i høj grad hvad angår *sammenligningspunkter* været offentlighedens status (enhed eller flerhed?) og perioden (forfaldstiden), der har stået i centrum i Frankrig og de angelsaksiske lande. Bortset fra nogle få undtagelser bliver Habermas' metode (den tværvidenskabelige tilgang) overhovedet ikke diskuteret; og kun i Danmark bliver den klassiske offentlighedsmodel inddraget for alvor, selv om dens status som historisk virkelighed eller ideal ikke altid er lige afklaret. Forklaringen på denne forskel i receptionshistorien er enkel nok: fra slutningen af 70'erne og begyndelsen af 80'erne står det postmoderne samfund og dets karakteristika (herunder mediernes centrale rolle) øverst på den teoretiske dagsorden og gør eksistensen af flere offentligheder, skabt bl.a. af medierne og uden noget forfald, til et centralt emne. Hvad angår *receptionsformerne*, aftegner der sig et tilsvarende billede. Den rene applikation af Habermas' teori er kun mulig indtil midten af 70'erne, og i den danske reception kan det endda forklares med, at Habermas introduceres på det tidspunkt, hvor medieforskningen begynder at institutionalisere sig, og hvor den derfor har hårdt brug for begreber og teorier med en specifik forklaringskraft. Fra slutningen af 70'erne bliver Habermas' begreb om (borgerlig) offentlighed udsat for enten intern eller ekstern kritik: den videreudvikles eller overskrides både i Frankrig og de angelsaksiske lande.

* Denne artikel er en udvidet og omredigeret udgave af vores indlæg på den franske medieforskerforenings kongres i Toulouse i 1994. Det findes udgivet på fransk under titlen »'Espace public', 'public sphere'. L'histoire d'un concept habermasien« i *Approches, acteurs, pratiques depuis vingt ans*. Toulouse: Neu-

vième Congrès National des Sciences de l'Information et de la Communication, 1994.

Noter

1. Jürgen Habermas' Habilitationsschrift – *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft* – udkom for første gang i 1962. De tre oversættelser, som der henvises til, er *Borgerlig offentlighed. Henimot en teori om det borgerlige samfund*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag (1971), *L'espace public. Archéologie de la publicité comme dimension de la société bourgeoise*. Paris: Payot (1978) og *The Structural Transformation of the Public Sphere. An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge, Mass.: MIT Press (1989).
2. Ifølge Nørager (1987, 12-15) kan Habermas' forfatterskab inddeles i tre faser: 1) en fase i 60'erne, hvor Habermas arbejder med ideologikritikkens grundlag og Marx' produktionsbegreb, 2) en fase i 70'erne, hvor Habermas arbejder med det, han kalder en rationel rekonstruktion af forudsætningerne for sprogbrug og social handlen, og 3) en fase, der indledes med udgivelsen af *Theorie des kommunikativen Handelns* (1981) og ideen om, at det »ad sprogteoretisk vej skulle være muligt at afklare det normative grundlag for en kritisk samfundsteori«.
3. Habermas har dog skrevet et stort forord til genudgivelsen i 1990 (optrykt af 18. udgave), hvori han forklarer, hvorfor han alligevel ikke har revideret værket. Anden halvdel af dette forord er blevet udgivet i dansk oversættelse i *MedieKultur* nr. 22 (1994). Det er tilgængelig i sin helhed på såvel engelsk (in Calhoun 1992) som fransk (in *Quaderni* nr. 18, 1992). Udover *Strukturwandel der Öffentlichkeit* (1962) og det netop omtalte forord fra 1990 har Habermas skrevet en større leksikonartikel om offentlighedsbegrebet, som udkom i 1964 i Fischer Lexicon, *Staat und Politik* (se Hohendahl 1974, hvor artiklen også findes oversat til engelsk).
4. For den tyske reception kan der henvises til Peter Uwe Hohendahls artikel »Critical Theory, Public Sphere and Culture. Jürgen Habermas and his Critics« (1974).
5. Men der er også tale om et »oversættelsesproblem«. Offentlighedsbegrebets skæbne er nemlig ikke kun knyttet til det kulturelle klima og det tidspunkt, bøger bliver offentliggjort på. Der ligger også et problem i oversættelsen af det tyske ord *Öffentlichkeit*, og løsningen af dette problem kan øve indflydelse på receptionen og dens historie. I det hele taget har oversættelserne som effekt, at et almindeligt tysk udtryk gøres til et begreb, der knyttes specifikt til Habermas' navn og teori. Eller som Peters (1993, 544) så ganske rigtigt fremhæver: »'Public Sphere' på engelsk eller 'l'espace public' på fransk – Habermas' originalitet vokser i oversættelse«.

For den norsk/danske oversættelse har problemet ikke været særligt stort, da det norsk/danske låneord

offentlighed stort set bruges (og afgrænses fra nabobegreberne) på samme måde i Norden og i Tyskland.

Den franske oversætter har derimod et problem. Der findes ikke nogen ordret oversættelse af *Öffentlichkeit* til fransk, og det tyske *Publizität*, der er et nabobegreb, kan heller ikke overføres, idet *publicité* som bekendt betyder reklame. Dog bruger mange så at skrive det med stort på fransk – *Publicité* – så ved i det mindste de *indforståede*, hvad der tales om. Men det bruges ikke meget og kan ikke bruges direkte om offentligheden, som er selve princippet i den. På fransk er standardoversættelsen *espace public* (»offentligt rum«), altså en spatiel metafor. Det har haft en ganske stor betydning for diskussionen af begrebet, der selvfølgelig bruges i forbindelse med mediernes (historiske) udbredelse og funktioner, men som også netop i kraft af sin spatialitet kan bruges i/af tekster, der egentlig handler om byplanlægning. Derfor lægger metaforen i langt højere grad op til, at begrebet bruges symbolsk og sættes i forbindelse med andre metaforer med en undertiden svag betydningslighed (se f.eks. Louis Quérés bog *Des Miroirs équivoques* (1982) = de tvetydige spejl = offentligheden).

Den engelske oversætter har stort set det samme problem som den franske oversætter. *Öffentlichkeit* kan ikke oversættes ordret til engelsk, og det samme gælder nabobegrebet *Publicität*. Selv om *publicity* ganske vist tidligere kunne betyde åben diskussion, f.eks. hos Bentham og Stuart Mill, er det i dag et PR-begreb, der enten er synonymt med public relations eller betegner resultatet af public relations-arbejde (altså »omtale« i medierne). På engelsk har man valgt *public sphere* (»offentlig sfære«) som oversættelse af det tyske *Öffentlichkeit*. Altså igen en spatiel metafor – med de fordele, dette indebærer (f.eks. at der ikke så let sættes lighedstegn mellem offentlighed og publikum, som vi kender fra dansk). Se i øvrigt Peter (1993, 542-544) for en uddybning.

6. Man kunne dog opstille den hypotese, at de danske medieforskeres interesse blot har forskudt sig fra Habermas' begreb om *Öffentlichkeit* til det af oprindelse engelske begreb om *public service*. Man genfinder i alle tilfælde det sammen politiksk-pædagogiske projekt bag *public service*-konceptet (jvf. den kulturelle-pædagogiske logik, som omtales i Siune & Truetzschler 1992, 110). Man kunne samtidig hævde, at der hermed også er sket en forskydning fra *medievidenskab* til *mediepolitik* med en mærkbar »teoretisk svækkelse« til følge.
7. »Hvor meget end offentlighedsbegrebet bliver kritiseret af specialisterne, så er og bliver det *uomgængeligt*« (Miège 1989, 105).
8. Når man tænker på det filosofiske modsætningsforhold mellem Foucault og Habermas (mellem den opfattelse af rationalitet som historisk specifik og en opfattelse af rationalitet som universel), kunne man godt forestille, at det må være næsten umuligt at importere Habermas' offentlighedsbegreb i Frankrig. Se f.eks. Habermas (1985, kpt. 9/10) og Eribon

(1994, kpt. 9). Men for det første repræsenterer Foucault blot en enkelt teoretisk konjunktur blandt flere, og for det andet har hans analyser af viden/magt-relation aldrig for alvor vundet indpas i den franske *medieforskning*. Samme kommentar gælder i øvrigt modsætningsforholdet mellem Lyotard og Habermas (mellem en opfattelse af sprogs pillenes irreduktible mangfoldighed og en opfattelse af sprogbrugen som underkastet en universalpragmatik). Fælles for begge modsætningsforhold er, at de i høj grad er iscenesatte af andre end franskmænd (i de nordiske lande, Tyskland og USA; se i øvrigt Tore Eriksens artikel »Habermas og Lyotard – eller forsøg på å introducere Lyotard til en debat« in Eriksen & Eliassen 1995).

9. Hvad der er den *dominerende* inspirationskilde inden for en national teoretisk tradition på et givet tidspunkt, kan have stor indflydelse på receptionen af nye modeller. Se f.eks. Lee (1992), hvor Habermas' (tyske) teori om offentlighedens strukturelle forvandlinger læses på grundlag af Derridas (franske) kritik af Searles sproghandlingsteori (senere en væsentlig inspirationskilde for Habermas).
10. I USA har man endda allerede i 20'erne en stor diskussion om »the public«. Se f.eks. Walter Lipmanns *The Phantom Public* (1925), John Deweys *The Public and its Problems* (1927) og Edward Bernays *Propaganda* (1928).
11. Det er samme interesse for nye offentligheder (evt. »modoffentligheder«), der får udgiverne af *Social Text* til at bringe et uddrag af Oskar Negt og Alexander Kluges *Öffentlichkeit und Erfahrung* (1972). Værket udkom på engelsk i sin helhed i begyndelsen af 90'erne – dog kun med tyve års forsinkelse!

Litteratur

- Bang, J. (1977). Litteratur og modoffentlighed. Nogle tendenser i moderne dansk litteratur. *Kritik* nr. 43.
- Bautier, R. (1992). Habermas et le champ de la communication. *CinémaAction* nr. 63.
- Beaud, P. (1984). *La société de connivence. Médias, médiations et classes sociales*. Paris: Aubier.
- Benhabib, S. (1992). Models of Public Space: Hannah Arendt, the Liberal Tradition, and Jürgen Habermas. In Calhoun (red.) (1992).
- Bruhn Jensen, K. (1995). *Borgerlige ord modtagerens perspektiv på nyhedsmediernes i den demokratiske proces*. København: Statsministeriets medieudvalg.
- Calhoun, C. (red.) (1992). *Habermas and the Public Sphere*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Carpignano, P. et al (1990). Chatter in the Age of Electronic Reproduction. *Social Text* nr. 25/26.
- Chambat, P. (1995). *Espace public, espace privé le rôle de la médiation technique*. In Pailliart (red.) (1995).
- Dahlgren, P. (red.) (1994). *Den mångtydiga rutan*. Stockholm: ?
- Eribon, D. (1994). *Michel Foucault et ses contemporains*. Paris: Fayard.

- Eriksen, T. & Eliassen, K.O. (1995). *Fornuftens former. Habermas og Lyotard. ? : ?*.
- Fausing, B. (1977). *Fascinationsformer*. København: Gyldendal.
- Fraser, N. (1992). Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy». In Calhoun (red.) (1992).
- Garnham, N. (1990). *Capitalism and Communication*. London: Sage.
- (1992). The Media and the Public Sphere. In Calhoun (red.) (1992).
- Haye, Y. de la (1984). *Dissonances: critique de la communication*. Grenoble: La pensée sauvage.
- Habermas, J. (1962). *Strukturwandel der Öffentlichkeit: Untersuchung zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*. Luchterland.
- norsk oversættelse (1971). *Borgerlig offentlighet*. Henimot en teori om det borgerlige samfunn. Oslo: Fremad.
- fransk oversættelse (1978). *L'espace public: Archéologie de la publicité comme dimension de la société bourgeoise*. Paris: Payot.
- engelsk oversættelse (1989). *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- (1981). *Theorie des kommunikativen Handelns I-II*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- (1985). *Der philosophische Diskurs der Moderne*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- (1990). Vorwort zur Neuauflage 1990. *Strukturwandel der Öffentlichkeit*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- engelsk oversættelse (1992). Further Reflections on the Public Sphere. In Calhoun (red.) (1992).
- fransk oversættelse (1992). ?. *Quaderni* nr. 18.
- uddrag i dansk oversættelse (1994). Forord til nyudgivelsen af *Strukturwandel der Öffentlichkeit*. *MedieKultur* nr. 22.
- Harms Larsen, P. (1990). *Faktion som udtryksmiddel*. København: Amanda.
- Heltoft, L. (1993). Offentlighed og Public Relations. *MedieKultur* nr. 20.
- Hermès* nr 10 »Espaces publics, traditions et communautés« (1992).
- Hermès* nr. 13/14 »Espaces publics en images« (1994).
- Hermès* nr. 17/18 »Communication et politique« (1995).
- Hjarvard, S. (1994). Intimitet, autenticitet og kvindelighed. In Dahlgren (1994).
- (1995). *Nyhedsmediernes rolle i det politiske demokrati*. København: Statsministeriets medieudvalg.
- Hohendahl, P. (1974). Jürgen Habermas: »The Public Sphere« (1964). *New German Critique* nr. 3.
- (1979). Critical Theory, Public Sphere and Culture. Jürgen Habermas and his Critics. *New German Critique* nr. 16.
- (1982). *The Institution of Criticism*. Ithaca.
- (1992). The Public Sphere: Models and Boundaries. In Calhoun (red.) (1992).
- Landes, J. (1988). *Women and the Public Sphere in the Age of the French Revolution*. Ithaca.
- Larsen, P. (1981). Kritisk medieforskning – historie og perspektiver. *Bidrag* nr. 9/10.
- Lee, B. (1992). Textuality, Mediation, and Public Discourse. In Calhoun (red.) (1992).
- McCarthy, T. (1992). Pratical Discourse : On the Relation of Morality to Politics. In Calhoun (red.) (1992).
- Media, Culture and Society* vol. 15(4) »Recent social theory and the media« (1993).
- Miège, B. (1989). *La société conquise par la communication*. Grenoble: PUG.
- (1995). L'espace public: perpétué, élargi et fragmenté. In Pailliant (1995).
- (red.) (1990). *Médias et communication en Europe*. Grenoble: PUG.
- Miège, B. et al. (1986). *Le JT. Mise en scène de l'actualité à la télévision*. Paris: INA/La Documentation Française.
- Mortensen, F. (1975). *Ytringsfrihed og offentlighed*. Århus: Modtryk.
- (1977). The Bourgeois Public Sphere. In M. Berg et al. (red.). *Current Theories in Scandinavian Mass Communication Research*. Grenaa: GMT.
- (1981). Om Venstrepressen 1866-1877. In J. Holmgaard (red.). *Det grundvigske bondemiljø*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Mortensen, F. & Møller, J. (1977). Offentlighed og massekommunikation. In P. Olivarius et al. *Massekommunikation. Introduktion til et undervisnings- område*. København: Dansk lærerforening.
- Mortensen, F., Poulsen, J. & Sepstrup, P. (1981). *Underholdning i TV*. København: Nyt Nordisk Forlag.
- Negt, O. & Kluge, A. (1972). *Öffentlichkeit und Erfahrung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Neveu, E. (1995). *Les sciences sociales face à L'Espace public, les sciences sociales dans l'espace public*. In Pailliant (1995).
- Nørager, T. (1987). *System og livsverden. Habermas' konstruktion af det moderne*. Århus: Anis.
- Pailliant, I. (1990). De la production des territoires. In Miège (red.) (1990).
- (red.) (1995). *L'espace public et l'emprise de la communication*. Grenoble: Ellug.
- Peters, J. Durham (1993). Distrust of representation: Habermas on the public sphere. *Media, Culture and Society* vol. 15(4).
- Pittelkow, R. (1979). Offentlighedens forandringer – om Habermas: Borgerlig offentlighed. In M. Giersing & R. Pittelkow (red.). *Litteraturkritik. Aspekter af det 20. århundredes litteraturkritik*. København: Borgen.
- Quéré, L. (1982). *Des miroirs équivoques*. Paris: Aubier.
- (1991). Communication sociale: Les effets d'un changement de paradigme. *Réseaux* særnummer om »Jürgen Habermas«.
- Réseaux* særnummer om »Jürgen Habermas« (1991).
- Quaderni* »Les espaces publics« (1992).
- Quortrup, L., Schmidt, M. et Seeberg, L. (1981). Medieanalyse – en foreløbig status. *Bidrag* nr. 9/10.
- Robbins, B. (1990). Introduction. *Social Text* nr. 25/26.
- Ryan, M. (1990). *Women in Public: Between Banners and Ballots*. Baltimore.
- Salaün, J-M. (1989). *A qui appartient la télévision?* Paris: Aubier.
- (1990). L'aménagement de la culture. In Miège (red.) (1990).

- Siune, K. & Truetzschler, W. (red. (1992). *Dynamics of Media Politics. Broadcast and Electronic Media in Western Europe*. London: Sage.
- Social Text* nr. 25/26 »The Phantom Public Sphere« (1990).
- Stevenson, N. (1995). *Social Theory and Mass Communication*. London: Sage.
- Warner, M. (1990). *The Letters and the Republic: Publication and the Public Sphere in Eighteenth-Century America*. Cambridge: Harvard U.P.
- (1992). The Mass Public and the Mass Subject. In Calhoun (red.) (1992).

Finn Frandsen er lektor ved Fransk Institut, Handelshøjskolen i Århus. Søren Kolstrup er lektor ved Institut for informations- og medievidenskab, Århus Universitet.

Audiovisuel formidling

Af Lennard Højbjerg

I de senere år er formidling i skrift, levende billeder og tale blevet en del af undervisningen og forskningen på landets universiteter. Men hvilken betydning har av-formidlingen i en akademisk sammenhæng? Er det videnskabsbaseret undervisning? Eller blot anvendt film- og mediekundskab? Er det en (medie-)pædagogisk disciplin? I denne artikel diskuterer Lennard Højbjerg formidlingsdisciplinens videnskabelige status og i forlængelse heraf, giver han sit bud på, hvordan audiovisuel formidling og humanistisk teori kan indgå i en hensigtsmæssig syntese. Betragtningerne er dannet ud fra Lennard Højbjergs egne erfaringer som underviser og forsker på Institut for Film- & Medievidenskab, Københavns Universitet.

Det er en udbredt opfattelse, at undervisning og forskning i formidling centrerer sig om det praktiske aspekt af kommunikation med levende billeder. Og det betyder, at i common sense-opfattelsen af formidling er det først og fremmest det praktiske, der afgrænser formidlingsbegrebet i forhold til den polære modsætning – det teoretiske. I de fleste formidlingsuddannelser på danske universiteter er det dog kommunikationen som sådan, der er formidlingsundervisningens emne. Med kommunikation menes der, at en afsender med en række formidlingsmæssige teknikker er i stand til at fremstille en tekst (i levende billeder, skrift, lyd, dias eller andet), som forstås af den tiltænkte modtager (gruppe). Unge eller andre videomaner, der fremstiller sig selv igennem mediet i en slags forsøg på at skabe en identitet, er udgrænset i den kommunikationsopfattelse, som indgår i formidlingsundervisningen på universiteterne.

Udgrænsningen af den kreative selvspejlingsproces viser os, at det er kommunikationsopfattelsen fra medieforskningen, der udgør grundlaget for undervisningen. Fjernkommunikation – eller tekstuel kommunikation – med dens asymmetriske akse; afsender-tekst vs tekst-modtager – spalter formidlingsundervisningen i to områder; ét, der arbejder med hvilke teknikker, teorier (herunder målgruppeanalyser) og formidlingsstrategier en afsender har til rådighed til fremstillingen af et tekstuel budskab, og ét, som arbejder med, hvordan modtageren begriber det afsendte budskab

med de kompetencer og præferencer, som udgør han/hendes forudsætninger.

Af de to perspektiver på formidling er det det første, dét, der arbejder med hvilke formidlingsstrategier og tekstuelle teknikker, man får en målgruppe i tale med, som er prioriteret på nogle af uddannelsesstederne; mens andre uddannelsesinstitutioner kombinerer de to perspektiver. Man kan inddele de forskellige former for undervisning i av-formidling efter deres målbestemmelse:

- a) av-formidling med det formål at udvikle kendskabet til mediernes kommunikative-tekstuelle funktionsmåde.
- b) av-formidling med det formål at udvikle evnen til praktisk formidling.
- c) av-formidling med det formål at udvikle kendskabet til formidlingen som teoretisk disciplin.

Der er tale om en lidt firkantet opdeling. Ingen praktisk formidling kommer f.eks. udenom visse teoretiske forudsætninger, og i de fleste tilfælde er der tale om en kombination af de forskellige typer af undervisning i av-formidling.

Hvad karakteriserer forholdet mellem undervisning og forskning i de tre undervisningstyper? Det er tydeligt, at det er de forskellige hensigter (formål), der afgør, hvordan de tre retninger »læner« sig op ad den traditionelle videnskab, her forstået bredt som *teorier*.

- a) kommunikativ-tekstuel funktionsmåde